

SOSIAALI- LÄÄKETIETEELLINEN AIKAKAUSLEHTI

JOURNAL OF SOCIAL MEDICINE

Päätoimittaja
Minna Kaarakainen
minna.kaarakainen@uef.fi

Toimitussihteeri
Jenna Grundström
toimitussihteeri@socialmedicine.fi

Lehden internetsivut
<http://journal.fi/sla>

Julkaisija
Sosiaalilääketieteen yhdistys ry
Socialmedicinska föreningen rf

Julkaisijan osoite
Sosiaalilääketieteen yhdistys
c/o Paula Jääskeläinen
PL 9 (Siltavuorenpenger 1A)
00014 Helsingin yliopisto

Yhdistyksen puheenjohtaja
Tomi Mäki-Opas
Itä-Suomen yliopisto (sij. Helsinki)
tomi.maki-opas@uef.fi

Yhdistyksen sihteeri
Sanna Nykänen
sihteeri@socialmedicine.fi

Ilmestymisaikataulu
Neljä numeroa vuodessa (helmikuu, toukokuu, syyskuu
ja joulukuu)

Kirjapaino ja taitto
Kirjapaino Hermes Oy

Tämä julkaisu on saanut TSV:n kautta tieteellisen
julkaisu toiminnan avustusta, jota opetus- ja
kulttuuriministeriö myöntää Veikkauksen
tuotoista

ISSN 0355-5097
Kirjapaino Hermes Oy 2023

P ä ä k i r j o i t u s

1/2023
60. VUOSIKERTA

60-vuotias lehtemme

Sosiaalilääketieteellä ja sosiaalilääketieteellisellä julkaisu toiminnalla on pitkä ja vaiheikas historia Suomessa. Sosiaalilääketieteen ensimmäinen aalto ajoittuu 1800- ja 1900-luvun vaihteeseen. Akseli Koskimies, lääkintöhallituksen pääjohtaja totesi vuonna 1916, että yhteiskunnan uudistuminen ja teollistuminen ”esiin pakottivat sosiaalimedisiinän”. Hänen mukaansa sosiaalilääketieteen tehtävänä oli tarkastella ihmisiä yhteisön, ”erityisen yhteiskuntaluokan, taloudellisen ryhmän jäsenenä – jona hän on hänen yhteiskuntaluokalleen ominaisille tai siinä luokassa esiintyville terveydenvaaroille alttiina” (1). Sosiaalilääketieteen ensimmäinen aalto tuotti monia korkeatasoisia tutkimuksia ja oppikirjoja, joita julkaistiin sekä suomeksi että useilla muilla kielillä (2).

Myös sosiaalilääketieteen institutionalisointi yliopistolliseksi oppiaineeksi ajankohtaistui. Suomen Lääkäriliitto ja lääkintöhallitus kiinnittivät asiaan huomiota jo 1920-luvulla ja esittivät useita kertoja silloiselle Suomen ainoalle lääketieteelliselle tiedekunnalle (Helsingin yliopisto) sosiaalilääketieteen ottamista erilliseksi opetusaineeksi. Professorina ja lääkintöhallituksen pääjohtajana toiminut JJ Karvonen (3) ehdotti Duodecim-lehdessä, että ”yliopistoon on pystytettävä sosiaalimedisiinän oppituoli ja että sen pystyttäminen ei enää siedä viivytystä”.

Opetus käynnistyi kuitenkin vasta vuonna 1942 Helsingin yliopistossa ja silloinkin vain dosenttivoimin (4,5). Vuosina 1936–1962 Helsingin yliopiston hygienian professorina toiminut Woldemar Lojander vähensi laboratorio-opetusta ja lisäsi sosiaalilääketieteen opetusta (6). Turun yliopiston hygienian ja sosiaalilääketieteen professori Sven Erkkilä (6) tarkasteli hygienian opetuksen kehitystä Helsingin yliopistossa 1857–1957 ja joutui kuitenkin toteamaan, että valtiotalta ja yliopisto suhtautuivat hygienian opetukseen

suotuisammin 1850-luvulla kuin 100 vuotta myöhemmin. Erkkilä korosti preventiivisen lääketieteen koulutusta 1960-luvun 'terveydenhuoltokysymyksen' ratkaisemiseksi – ei lääkärin määrän lisäämistä. Tällä hetkellä on sama huoli sekä ennaltaehkäisyn paikasta sote-uudistuksessa että lääkärin määrästä.

Ranja Aukee (5) kuvaa väitöskirjassaan sosiaalilääketieteen toisen aallon, "uuden sosiaalilääketieteen" syntymistä 1960–70-luvulla yhteiskuntapolitiittiseksi projektiksi, jonka keskiössä olivat muun muassa uusi terveys- ja tiedepolitiikka, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden mukaan tulo terveystutkimukseen, sosiaalilääketieteen kriittinen ja radikaali perinne, Marraskuun liike, Medisiinari-lehti - ja Sosiaalilääketieteen yhdistys ry. Jälleen taustalla vaikutti yhteiskunnan rakennemuutos, suuri muutto maaseudulta kaupunkeihin ja uusiin ammatteihin sekä suurten ikäluokkien tulo työmarkkinoille. Muutos sysäsi liikkeelle useita uudistuksia, kuten sairausvakuutus, työeläkejärjestelmä, terveyskeskukset, peruskoulu ja uusien lääketieteellisten tiedekuntien perustaminen Tampereelle ja Kuopioon. Sosiaalilääketieteilijät ja monet nuoret lääkärit etsivät yhteisiä yhteiskuntatieteisiin, joiden piirissä yhteiskunnallisia muutoksia ja uudistuksia tutkittiin (7).

Koululääketieteen mahdollisuudet vastata ajankohtaisiin kansanterveyshaasteisiin olivat rajalliset ja 1960-luvun alussa Lääkäriliitossa heräsi jälleen mielenkiinto sosiaalilääketieteeseen. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus oli vilkasta. Alan tutkijoiden piirissä oli kaivattu julkaisusarjaa, joka keskittyi tutkimusten tulosten esittämiseen oman maan lukijakunnalle. Ylilääkäri Ilkka Väänänen, professori Leo Noro ja lääkintöneuvos Sakari Härö olivat aloitteentekijöitä lehden perustamisessa (5). He olivat myös lehden toimituskunta 1962–1970. Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden ensimmäinen numero ilmestyi Lääkäriliiton kustantamana näytenuumerona syksyllä 1962, jossa Väänänen perusteli sosiaalilääketieteellisen lehden merkitystä korostamalla tieteiden välistä yhteistyötä ja tieteiden raja-alueita. Lehdellä oli tärkeä paikka "lääketieteen ja yhteiskuntatieteiden välisellä raja-alueella" (8). Väänänen sanoin sosiaalilääketiede on saanut alkunsa lääketieteen ja yhteiskuntatieteiden välisellä raja-alueella esiintyvien ongelmien jouduttua tieteellisen tutkimuksen kohteiksi. Lehden tarkoituksena oli lisätä kiinnostusta sosiaali-

lääketieteellisiin kysymyksiin ei vain lääkärin vaan muidenkin sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmien keskuudessa. Väänänen näki sosiaalilääketieteen kytkeytyvän jokaiseen lääketieteen erikoisalaan kuten myös esimerkiksi sosiologiaan, psykologiaan ja taloustieteeseen. Ja "tutkimusmenetelmien osalta sosiaalilääketiede tarvitsee tilastotieteen apua" (8).

Lehti alkoi heti ilmestyä neljä-kuusi kertaa vuodessa. Lehti julkaisi 1960-luvulla myös joi-takin väitöskirjoja erikoisnumeroina. Teemanumeroiden aiheina olivat mm. terveydenhuollon uudistukset ja hallinto (4/1964), ravitsemus ja terveys (3/1965), vajaamielishuolto (4/1965), ympäristöterveys (3/1969), sairaus ja yhteiskunta (3/1970), terveystaloustiede (2/1971), lääketiede ja sosiologia (5-6, 1971), terveyskasvatus (3/1972), liikennelääketiede (5/1972) ja kansantautien epidemiologia (6/1972). Teamanumerot osoittavat lehden monipuolisuutta ja ajankohtaisuutta.

Kansantautien epidemiologiaa käsitellyt teemanumero oli viimeinen, jonka Lääkäriliitto julkaisi, sillä joulukuussa 1972 liitto päätti yllättäen lopettaa lehden julkaisemisen. Viimeisessä numerossaan (6/1972) Lääkäriliitto totesi pienessä ilmoituksessa, että "lehteä alettiin aikanaan julkaista sosiaalilääketieteellisen tutkimuksen ja kehittelytyön tukemiseksi. Sosiaalilääketieteen läpimurto, itsenäistyminen, on nyt tapahtunut" (9). Lääkäriliiton henkilökunta oli paljolti oman toimen ohella tukenut lehden julkaisemista. Liitto ei katsonut kykenevänsä enää julkaisemaan kahta lehteä ja keskittyi julkaisemaan ammattilehteä, Lääkärilehteä (10). Liiton tuon ajan pöytäkirjoista Aukee on löytänyt maininnan, että lehdestä oli tullut liitolle taloudellinen rasite eikä lehden taso ollut toivotulla tavalla kohonnut ja lehden lukijakunnan arveltiin olevan pienen (5).

Kotimaiselle sosiaalilääketieteelliselle julkaisulle oli kuitenkin tarve. 1970-luku oli institutionaalisen sosiaalilääketieteen kannalta hyvin vilkas. Vuosikymmenen alussa perustettiin kolmen lääketieteellisen tiedekunnan (Helsinki, Turku, Oulu) lisäksi vuonna 1972 Tampereen ja Kuopion yliopistojen tiedekunnat. Kahdessa jälkimmäisessä kansanterveystieteellä oli vahva asema. Pitkään valmisteltu Kansanterveyslaki tuli voimaan 1972.

Lääkäriliiton julkaiseman lehden viimeisessä numerossa 6/1972 Kansaneläkelaitoksen sosiaali-

liturvan tutkimuslaitoksen tutkija Esko Kalimo totesi, että lehti ”on kymmenen ilmestymisvuotensa aikana muodostunut yhä tärkeämmäksi sosiaalilääketieteen kysymyksiä tieteiden välisesti tarkastelevaksi julkaisufoorumiksi” (11). Kalimo määritteli lehden paikan näin: lehdessä ei ole ”niinkään tarkasteltu sosiaalisia kysymyksiä lääketieteelliseltä kannalta kuin lääketieteellisiä kysymyksiä sosiaaliselta kannalta” (11). Kalimo vetosi alan laitoksiin ja yhdistyksiin uuden sosiaalilääketieteen lehden perustamiseksi.

Vuonna 1973 lehti ei ilmestynyt, mutta vuonna 1968 perustettu Sosiaalilääketieteen yhdistys alkoi julkaista lehteä vuodesta 1974 alkaen jäsen- ja tilausmaksujen lisäksi Suomen Akatemian ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen tuella (10). Tampereen yliopiston kansanterveystieteen professori Mauri Isokoski toimi uudelleen käynnistyneen lehden ensimmäisenä päätoimittajana ja toimitussihteerinä oli Kirsti Jaantila.

Ensimmäisen lehden teemana oli terveydenhuollon koulutuspolitiikka. Lokakuussa 1973 Työterveyslaitoksen johtajan Leo Noron johdolla toiminut terveydenhuollon koulutuksen komitea oli jättänyt mietintönsä (12). Lehdessä julkaistiin opetusministeri Ulf Sundqvistin puhe komitean luovutustilaisuudessa. 1960-luvulla sosiaalilääketieteen ja terveydenhuollon koulutuksesta käytiin lehdessä keskustelua, mutta sittemmin keskustelu laantui. Koulutuksesta on verraten harvoin kirjoitettu, vaikka koulutus on muuttunut vuosikymmenten aikana paljon. Myös tutkijakoulutus on muuttunut moneen kertaan (13).

Päätoimittajana vaihtui lehden numerossa 4/1976. Isokoski kirjoitti jäähyväispääkirjoituksessaan, että kirjoittajakunta on lehdelle uskollista, mutta lehden taloudellinen tilanne on heikko. Hän myös totesi, että ”toimittajan tehtävään liittyy läheisesti myös koulustehtävä” (14). Tampereen yliopiston epidemiologian professori Matti Hakama korosti ensimmäisessä päätoimittamassaan lehden pääkirjoituksessa, että lehden tulee tulevaisuudessa kiinnittää huomiota nuoren tutkijakunnan jatkokoulutukseen kansanterveystieteen alalle (15). Lehden toimittajien tärkeä (jatko)koulustehtävä on jatkunut myöhemminkin. Leena Koivusilta (16) totesikin vuonna 2013 pääkirjoituksessaan, että lehti on tärkeä nuoren tutkijapolven kouluttamisessa tuottamaan ja kriittisesti arvioimaan tutkimustietoa. Näin on edelleen.

Seitsemänkymmentä luvulta lähtien lehdessä julkaistiin ajankohtaisia kansanterveysongelmia esittelevien tutkimusten ohella myös kotimaista terveydenhuoltotutkimusta. Jälkeenpäin tarkasteltuna nimenomaan arvioivan terveydenhuoltotutkimuksen osuus (17, 18) oli melko huomattava ja sen merkitys terveydenhuollon kehittämisen ja suunnittelun tukena tunnustettiin asiantuntijapiireissä (19). Seuraavana vuosikymmenenä kommentoitiin pääkirjoituksissa, teemanumeroissa ja / tai artikkeleissa monia ajankohtaisia aiheita, kuten hyvinvoinnin ja terveyden rajoja (20), vaihtoehtolääkintää (21), alkoholi-ongelmaisen hoitoon ohjausta työpaikalla (22), terveyskasvatuksen sisältöä (23) ja kylmän sodan aikaista – ikävä kyllä jälleen uudelleen ajankoh- taista - ydinsodan uhkaa ja sen yhteyttä mielen- terveyteen (24). Myös maailman terveysjärjestön WHO:n maailmanlaajuinen Terveyttä kaikille -ohjelma yhdessä sen kansallisten sovellutusten kanssa sai palstatilaa (25, 26). Teemanumeroina ilmestyivät mm. edelleen hyvin ajankohtaiset teemat ruoan valinta ja ravintokäyttäytyminen (2/1986) sekä suun terveys Suomessa – toteutuuko tasa-arvo? (3/1987).

Yhdeksänkymmentäluvulla jatkettiin ajankohtaisten teemojen esittelyä, joihin myös kuului Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitoksen 100 -vuotinen historia (27). Lehden 33. vuosikerta käynnistyi taloudellisesti epävarmoissa oloissa. Suomen Akatemian terveyden toimikunta oli päättänyt syksyllä 1995 lopettaa valtionavustusten jakamisen tieteellisten seurojen julkaisutoimintaan (28). Lehti ja Sosiaalilääketieteen yhdistys selvisi taloudellisista vaikeuksista talkootyötä kasvattamalla. Myöhemmin Tieteellisten seurain valtuuskunta on tukenut julkaisutoimintaa.

1990-luvun teemanumeroina olivat muiden muassa epidemiologia (5–6/1991), auto ja terveys (2/1993), synnytys ja äitiys (2/1994), kvalitatiivinen tutkimus (1/1994), laadullinen terveys- tutkimus (2/1996), väestöryhmien väliset terveyserot (3/1999) ja ravitsemusepidemiologia (1/1999). Erityisesti kvalitatiivista metodologiaa soveltava tutkimus debytoi silloin lehden sivuilla ja muuttui vähitellen julkaistuissa artikkeleissa yleiseksi suuntaukseksi. Jo 1990-luvulla puhututti professionaalisuus (29), priorisointi (30) kuten myös yliopistosairaaloiden rahoitus (31).

Vuosituhanne vaihteen jälkeen edellä mainitut aiheet olivat monesti uudelleen esillä. Uutta suuntausta edusti käyttäytymislääketiede (32), josta julkaistiin teemanumero (4/2002) ja myös seksuaaliterveys sai oman teemanumeronsa (33). Tutuista teemoista mm. medikalisaatiota tarkasteltiin (34), naisten terveydestä ilmestyi miniteema (2/2001) ja terveystaloudesta julkaistiin oma teemanumero (2/2006).

Teemanumeroissa on koko lehden historian ajan raportoitu katvealueita ja nostettu esiin sosiaalilääketieteen ajankohtaisia ja uusia tutkimusalueita. Lehti on monipuolistunut vuosien varrella, mutta säilyttänyt perusluonteensa ja tieteellisen tasonsa 60 vuoden ajan. Se on merkittävä ja monitieteinen kotimainen sosiaalilääketieteen ja kansanterveystieteen julkaisufoorumi. Lehdellä on merkittävä tutkijakoulutustehtävä ja se on tarjonnut nuorille tutkijoille opinnäytteiden ja ensimmäisten tutkimusten julkaisukanavan.

Kotimaiselle sosiaalilääketieteen ja kansanterveystieteen julkaisulle, Sosiaalilääketieteelliselle Aikakauslehdelle on ollut ja on edelleen tarvetta. Lehti on pysynyt ajassa mukana niin sisällöllisesti kuin ulkoisestikin. Lehti on seurannut aikaa ja muuttunut osin sähköiseksi (käsikirjoitusten tarjonta, lehti ilmestyy sähköisenä ja on avoimesti luettavissa puolen vuoden kuluttua ilmestymisestä). Lehdellä on vankka tausta, josta on hyvä jatkaa. Sosiaalinen näkökulma terveyteen ja terveydenhuoltoon on säilynyt 60 vuoden ajan ja monet teemat ovat jatkuvasti esillä. Tällä hetkellä erityisen ajankohtaisia ovat sota, sote, ilmaston lämpeneminen, kestävä kehitys, ennaltaehkäisy, terveyden eriarvoisuus kuten myös sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja jatkokoulutus.

Kiitokset kirjoittajille, lukijoille ja vapaaehtoistyötä tehneille toimittajille ja käsikirjoitusten arvioijille. Ilman teitä ei olisi lehteä.

Toivotamme lehdelle hyvää syntymäpäivää, taloudellista turvaa ja lisää menestyksekkäitä vuosia!

LÄHTEET

- (1) Koskimies A. Mitä ovat sosiaalihygienia ja sosiaalimediini? *Duodecim* 1916;32:133–147.
- (2) Karisto A. Sosiaalilääketiede ja yhteiskunta. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, tutkimuksia 3, 1981.
- (3) Karvonen JJ. Onko lääketieteellinen opetus yliopistossamme nykyään käytännössä toimivan lääkärin kannalta tarkoitustaan vastaava? *Duodecim* 1922;38:133–147.
- (4) Erkkilä S. Hygienian opetuksen kehitys Helsingin yliopistossa vuosina 1857–1957. *Sosiaalilääk Aikak* 1967;5:217–222.
- (5) Aukee R. Vanhasta uuteen sosiaalilääketieteeseen. Suomalaisen sosiaalilääketieteen muotoutuminen 1800-luvun lopulta vuosituhanne vaihteeseen. *Acta Universitatis Tamperensis* 1825. Tampere: Tampere University Press; 2013.
- (6) Erkkilä S. Hygienian ja sosiaalilääketieteen yliopistollisesta opetuksesta. *Sosiaalilääk Aikak* 1968;6:257–262.
- (7) Karisto A, Rahkonen O. Kaikuja kahden vuosikymmenen takaa – kriittinen terveys-tutkimus Suomessa. Teoksessa Kangas I, Karvonen S, Lillrank A. (toim.) *Terveys-sosiologian suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 2000, 38–52.
- (8) Väänänen I. Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden tavoitteet. *Sosiaalilääk Aikak* 1962:1–2.
- (9) Lehtemme lukijoille. *Sosiaalilääk Aikak* 1972;10:361.
- (10) Isokoski M. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti alkaa jälleen ilmestyä. *Sosiaalilääk Aikak* 1974;11:1–2.
- (11) Kalimo E. Sosiaalilääketieteellisen julkaisu-toiminnan tulevaisuus. *Sosiaalilääk Aikak* 1972;10:362–363.
- (12) Rajala M. Katsaus terveydenhuollon koulutus-komitean mietintöön. *Sosiaalilääk Aikak* 1974;11:3–10.
- (13) Vuori H. Kansanterveyden alan jatkokoulutus ja tutkimus. *Sosiaalilääk Aikak* 1977;14:1–4.
- (14) Isokoski M. Mauri on tehnyt tehtävänsä... *Sosiaalilääk Aikak* 1976;13:825.
- (15) Hakama M. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti ja sen tulevaisuus. *Sosiaalilääk Aikak* 1976;13: 895–896.
- (16) Koivusilta L. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti täyttää 50 vuotta. *Sosiaalilääk Aikak* 2013;50:1–4.
- (17) Elo J. Kliininen epidemiologia terveydenhuollossa. *Sosiaalilääk Aikak* 1987;24:281–283.
- (18) Leisti S. Miksi terveydenhuoltoamme on arvioitava? *Sosiaalilääk Aikak* 1987;24:284–286.
- (19) Häkkinen U. Terveydenhuollon talous sekä julkisen ja yksityisen sektorin suhde Suomessa ja muissa OECD – maissa. *Sosiaalilääk Aikak* 1987;24:93–104.
- (20) Karisto A. Sairastavuus hyvinvoinnin näkökulmasta – tutkimuksen ja käytännön kysymyksiä. *Sosiaalilääk Aikak* 1984;21:101–104.
- (21) Vaskilampi T. Vaihtoehtolääkinnän monet kasvot. *Sosiaalilääk Aikak* 1984;21:145–157.
- (22) Poikolainen K, Lönnqvist J. Pitääkö työpaikka-juomari paljastaa ja pakottaa hoitoon. *Sosiaalilääk Aikak* 1985;22:1–4.

- (23) Vertio H. Terveyskasvatus – vaatimuksia vai vaihtoehtoja. *Sosiaalilääk Aikak* 1985;22:65–67.
- (24) Solantaus T. Ydinsodan uhka ja mielenterveys – näkökulmia tutkimukseen. *Sosiaalilääk Aikak* 1984;257–260.
- (25) Koskinen S. Terveyttä kaikille – tasapuolisesti? *Sosiaalilääk Aikak* 1988;23:369–371
- (26) Palosuo H. Turvaa kaikille vuoteen 2000? *Sosiaalilääk Aikak* 1985;22:205–207.
- (27) Vuorinen H. Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos 100 vuotta. *Sosiaalilääk Aikak* 1990;27:185–187.
- (28) Karjalainen S. Sosiaalilääketieteellistä aikakauslehteä tarvitaan. *Sosiaalilääk Aikak* 1996;33:7.
- (29) Lehto J. Professionaalisuuden ansa. *Sosiaalilääk Aikak* 1991;28:181–185.
- (30) Rissanen P. Priorisointi puhuttaa. *Sosiaalilääk Aikak* 1998;5:205–206.
- (31) Hemminki E. EVO:n uudet kuviot. *Sosiaalilääk Aikak* 1998;35:63–64.
- (32) Suominen S. Lehdelle suunnatuista kirjoituksista merkittävä osa edustaa käyttäytymislääketiedettä. *Sosiaalilääk Aikak* 2002;39:249–250.
- (33) Kontula O. Seksuaaliterveyttä edistetään. *Sosiaalilääk Aikak* 2000;37:259–262.
- (34) Topo P. Medikalisaatio muuttuvassa maailmassa. *Sosiaalilääk Aikak* 2006;43:171–173.

OSSI RAHKONEN
VTT, emeritusprofessori
Helsingin yliopisto
Kansanterveystieteen osasto
Lehden toimittaja 1986–2016

EERO LAHELMA
VTT, emeritusprofessori
Helsingin yliopisto
Kansanterveystieteen osasto
Lehden toimitussihteeri 1983–1988
Lehden päätoimittaja 1989–1991

SAKARI SUOMINEN
LT, professori, Turun yliopisto
professori, University of Skövde, Ruotsi
Lehden päätoimittaja 2000–2003, toimittaja 2004–